

LUCYNA PROROK
Uniwersytet Łódzki*

DOŚWIADCZENIA PÓŁNOCNOEUROPEJSKIE A POLSKA POLITYKA SPOŁECZNA

ESEJ RECENZYJNY

Włodzimierz Anioł, *Szlak Norden. Modernizacja po skandynawsku*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2013, ss. 277.

Streszczenie

W Europie mamy do czynienia z różnymi modelami polityki społecznej, w których w różny sposób zabezpiecza się obywateli na wypadek kryzysu życiowego. Kraje skandynawskie wiodą prym w działaniach osłonowych i pomocowych dla swoich obywateli, co określa się jako *welfare state* – państwo dobrobytu, państwo opiekuńcze. Jednak w związku z przemianami społeczno-gospodarczymi koniecznością stała się redefinicja (skandynawskiego) modelu polityki społecznej, co przedstawia w swojej publikacji pt.: *Szlak Norden. Modernizacja po skandynawsku* Włodzimierz Anioł. W książce Autor analizuje procesy modernizacyjne szwedzkiej polityki rodzinnej, duńskiej polityki zatrudnienia, fińskiej polityki edukacyjno-innowacyjnej oraz norweskiej dyplomacji. Przedstawiona analiza jakościowa uwarunkowań społeczno-kulturowych, politycznych oraz gospodarczych stanowi ciekawe podjęcie dyskusji na temat fenomenu socjalnego krajów *szlaku Norden*. Poza tym jest przyczynkiem do dyskusji na tematu możliwości wzorowania się przez inne kraje na modelu skandynawskim, wliczając w to koszty ekonomiczne, polityczne jak i społeczne.

Słowa kluczowe: polityka społeczna, welfare state, modernizacja, polityka rodzinna, flexicurity, gospodarka oparta na wiedzy, solidaryzm.

* Dr, Katedra Socjologii Edukacji, Instytut Socjologii, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny;
e-mail: lucpro@wp.pl

Studując zagadnienia związane z tworzeniem i realizacją polityki społecznej, często pomija się wątki kulturowe, aksjologiczne, religijne, etc. stojące w tle uwarunkowań ekonomicznych czy politycznych konkretnego modelu społecznego. Dlatego też ciekawą propozycją uzupełnienia wiedzy na ten temat jest nowa książka Włodzimierza Anioła pt.: *Szlak Norden. Modernizacja po skandynawsku*, w której Autor dokonał analizy poszczególnych etapów modernizacyjnych polityki społecznej w krajach skandynawskich. Poprzez odwołania do ich kultury, mentalności, elementów struktury społecznej ukazuje czytelnikowi sposoby i drogi (często bardzo kręte), jakimi kraje te osiągnęły sukces socjalny. Zaprezentowana przez Autora analiza jakościowa determinizmów społeczno-kulturowych, geograficznych, religijnych, politycznych oraz gospodarczych uzmysławia ilość powiązań wpływających na dobrobyt oraz zamożność danego kraju. Warto zauważyć, że na polskim socjologicznym rynku wydawniczym jest dość uboga literatura na temat Skandynawii, co książkę Anioła umieszcza w kanonie publikacji z zakresu analizy polityki społecznej, zjawisk modernizacji i innowacji społecznych XX wieku w Europie¹.

Autor, choć tematyka polityki społecznej, państwa dobrobytu i przemian społeczno-gospodarczych nie należy do łatwych, zadbał w tekście o wrażenie obcowania z realną rzeczywistością innego narodu, a nie tylko poznawanie czystej teorii i zjawisk modelowych, jak w podręczniku akademickim.

SKANDYNAWIA – KRAJ MLEKIEM I MIODEM PŁYNĄCY?

Truizmem jest stwierdzenie, że Skandynawia kojarzy się z kwintesencją państwa dobrobytu. Mówiąc i myśląc o wszystkich lub tylko o niektórych państwach skandynawskich, odwołanie do tożsamości oraz istotnych cech społecznych tych państw jest dokonywane właśnie poprzez koncepcję państwa opiekuńczego. Należy mieć jednak świadomość, że podejście to jest często powierzchowne oraz nie wynika z gruntownych wnioskowań na temat cech tego systemu, który niewątpliwie w skali Europy był i jest fenomenem, a na pewno najbardziej rozbudowaną i zaawansowaną formą systemu opieki społecznej państwa [Morawski 2001]. Dlatego też, w celu poprawnego zrozumienia omawianych zagadnień, Autor na początku wyjaśnił zawilości związane z używanym przez siebie określeniem

¹ Ciekawym uzupełnieniem omawianej tematyki jest również wydana niedawno przez AMF Group książka T. Griffiths'a pod wiele mówiącym tytułem *Skandynawia. Wojna z trollami. Historia, kultura, artyści od czasów Napoleona do Stiega Larssona*, wprowadzająca czytelnika m.in. w meandry historii, geografii i środowiska oraz sztuki krajów skandynawskich, jako wielu uwarunkowań potrzebnych, aby żyć bogato, długo i szczęśliwie.

Norden, odnosząc się do etymologii językowej, historycznej, geograficznej i zwyczajowej tego określenia. Określenie *Norden*, które w Polsce nie jest zbyt popularne, oznacza nie tylko tereny położone na północy, ale obszar geograficznych krain, na które składają się: Dania, Norwegia, Szwecja, Finlandia, Islandia, Wyspy Alandzkie, Wyspy Owcze oraz Grenlandia. Autor zamiennie używa pojęcia *Norden* i *Skandynawia*, bo jest „w pełni świadom wszelkich (mniej lub bardziej subtelnych, zależnie od interpretacji) różnic między [tymi – L.P.] rzeczownikami (...) dla uproszczenia i zresztą w zgodzie z praktyką dominującą w światowej literaturze przedmiotu (...)” [Anioł 2013: 7, 8].

Fascynacja skandynawskim modelem państwa opiekuńczego nie jest nowa, ponieważ zapoczątkował ją w latach 30. XX wieku amerykański dziennikarz Marquiz W. Childs, który odwiedził Szwecję, gdy Stany Zjednoczone zmagaly się ze skutkami wielkiego kryzysu. Owocem tej wizyty była książka *Sweden: the Middle Way*, wydana w 1936 roku². Od czasu tej publikacji zmieniło się wiele w sferze społecznej, gospodarczej i politycznej Europy, fascynacja szwedzkim modelem socjalnym jednak pozostała. Zapatrzenie na nordycką kombinację innowacyjności społecznej z polityką społeczną stanowi dla niektórych europejskich polityków wyznacznik, w jakim kierunku powinien rozwijać się na przykład Europejski Model Społeczny. Ponadto uważa się, że nie ma nic niestosownego (oraz niebezpiecznego) we wzorowaniu się na doświadczeniach skandynawskich [zob. Golinowska 2002: 12]. Pamiętać należy oczywiście, że tak naprawdę nie ma modelu skandynawskiego, ale narodowe rozwiązania poszczególnych państwa tego regionu. Dlatego dyskusja, a przede wszystkim analiza tego fenomenu, nadal jest prowadzona przez różnych autorów, do których zalicza się także, wraz ze swoją książką W. Anioł.

Autor podjął się przedstawienia polskiemu czytelnikowi kwestii związanych z założeniami, realizacją oraz modernizacją systemów ochrony społecznej w krajach skandynawskich³. Zachowany w niej obiektywizm powinien zachęcać

² Childs wykreował w niej obraz Szwecji jako kraju idealnego, który opiera swój sukces społeczny i gospodarczy na swoistym eksperymencie wyboru „drogi środka” między kapitalizmem a socjalizmem. Autor pokazywał Szwecję jako kraj ponadideologicznych porozumień, realizacji celów społecznych z poszanowaniem prawa jednostek, odgórnego planowania akceptującego prywatną inicjatywę oraz działań dążących do zrównoważonego rozwoju, bez rewolucji i nacjonalistycznych ideologii.

³ W 2011 roku Wydawnictwo Naukowe WNPiD UAM z Poznania opublikowało książkę Wojciecha Nowiaka pt. *Nordycki model „welfare state” w realiach XXI wieku. Dylematy wyboru i ewolucja systemu w społeczeństwach dobrobytu – wnioski praktyczne*. Wcześniejsza publikacja z zakresu omawianej tematyki to wydane w 1994 roku przez PWN polskie tłumaczenie tekstów Terje Steena Edwardsena i Bernta Hagtveta, pt. *Nordycki model demokracji i państwa dobrobytu*.

do lektury zarówno zwolenników państwowego interwencjonizmu, jak i propagatorów wolności indywidualnej oraz gospodarczej. W książce uwagę zwraca nie tylko powściągliwość Autora w ocenianiu opisywanej rzeczywistości, ale również liczne pytania, które stawia, prezentując poszczególne elementy omawianego zagadnienia, co pozwala sądzić, że poszukuje sensu *welfare state* oraz dąży do pełnego zrozumienia zmian, jakie dokonały się na *szlaku Norden*. Obszar problemowych poszukiwań Autora dotyczy kwestii związanych z przeglądem czynników, jakie ukształtowały szwedzką politykę rodzinną, duńską politykę zatrudnienia, fińską politykę edukacyjno- innowacyjną oraz norweskie działania humanistyczne. W. Anioł w swojej książce, którą wydał Dom Wydawniczy ELIPSA, w siedmiu rozdziałach prezentuje „fenomen społeczno- ekonomiczny (...) widziany w perspektywie przemian i wyzwań, jakie niósł i niesie ze sobą przełom XX i XXI wieku” [Anioł 2013: 9]⁴.

Chcąc udowodnić to twierdzenie, Autor zarzuca czytelnika wynikami międzynarodowych rankingów oraz różnego typu wskaźników rozwoju⁵. Wynika z nich, że kraje szlaku *Norden* deklasują inne państwa w większości wskaźników makroekonomicznych dotyczących standardów jakości życia społecznego i wszelkich ich pochodnych. To pokazuje, że polityka społeczna oraz poziom zabezpieczenia socjalnego są konsekwencją (i kwintesencją) określonych posunięć w wielu sektorach gospodarki, w sferze polityki wewnętrznej kraju, ale również kształtowania świadomości i kultury społeczeństwa. To właśnie tworzy fenomen nordyckiego wzorca rozwoju społecznego, który był „procesem kumulatywnym i ewolucyjnym, produktem setek pojedynczych wyborów strategicznych, reform, kompromisów, decyzji politycznych, dostosowań i wdrożeń podejmowanych przez całe dziesięciolecie” [Anioł 2013: 30]. Indykacja w oparciu o twarde do-

⁴ Jest to obszerne opracowanie liczące 277 stron tekstu wzbogacone licznymi przypisami oraz bogatą bibliografią, w sumie 292 pozycje bibliograficzne (zajmujące w książce 16 stron). Recenzowana książka stanowi zatem nie tylko autorskie spojrzenie na omawiane zagadnienia, ale także rzetelny przegląd literatury przedmiotu odnoszącej się do polityki społecznej i jej narodowych form realizowanych z różnym efektem i w różnych częściach Europy. Książka składa się z siedmiu rozdziałów, kolejno prezentujących elementy nordyckiego modelu państwa dobrobytu. Autor poszukuje w nich odpowiedzi na zasadnicze pytania dotyczące specyfiki tego modelu oraz przebiegu jego modernizacji w poszczególnych krajach grupy *Norden*.

⁵ Ranking *World Economic Forum*, 2012; *Doing Business Report*, 2012; *Europe 2020 Competitiveness Report*, 2012; *Global Innovation Index*; *Global Green Economy Index*, 2012; *Information Society Index*; analizy *Globaltalent Strategy*, 2011; *Economic Security Index*; *Corporate Social Responsibility*; *Global Gender Gap Report*, 2012; *Corruption Perceptions Index*, 2011; *Human Development Index*, 2011; *Legatum Prosperity Index*, 2012; *Environmental Sustainability Index*, 2005; *Failed States Index*, 2012; *Happiness Report*, 2012.

wody sukcesów krajów skandynawskich potwierdza również, że sfera socjalna jest jednym z wielu obszarów, w których istnieje realna potrzeba wprowadzania rozwiązań opartych na innowacjach, specjalistycznej wiedzy oraz technologii z jednoczesnym poszanowaniem praw i potrzeb jednostki. Ponadto w książce próbuje się zwalczać niesłuszną manierę mówienia o *welfare state* tylko poprzez odwołanie do osiągnięć Szwecji jako najlepszego (?) przykładu dla socjaldemokratycznego modelu państwa opiekuńczego. W tym sensie książka Anioła jest nie tylko wykładem o modernizacji, ale również poszerza wiedzę na temat samej Skandynawii z jej mieszkańcami, przekonaniem, postawami oraz wartościami. Z drugiej jednak strony brakuje w wielu miejscach odwołania do opracowań statystycznych, pokazujących skalę omawianego zjawiska.

SYNTEZA NORDYCKIEJ MODERNIZACJI W OBSZARZE SPOŁECZNEGO DOBROBYTU

Różnorodność form, potrzeb i możliwości gospodarczych współczesnych krajów sprawiła, że „tyle jest typów polityki społecznej, ile jej podstawowych podmiotów, czyli państw” [Rymsza 1998: 29]. W omawianej problematyce państw skandynawskich mamy do czynienia z odrębnością nordyckiego modelu społecznego na tle Europy, który sam wewnątrz nie jest spójny i prezentuje pięć odmiennych przypadków. Każde z pięciu państw przeszło swoją długą drogę od porażek i problemów ekonomicznych do sukcesów ujętych w międzynarodowych rankingach społeczno-gospodarczych.

I tak przedmiotem międzynarodowej „zazdrości” jest na przykład obserwowany sukces polityki rodzinnej w Szwecji w zakresie: równouprawnienia płci, aktywności zawodowej kobiet oraz ich wysokiej dzietności. W Szwecji mamy do czynienia z trudno osiągalnym w innych krajach Europy modelem rodziny dwojga pracujących rodziców wychowujących więcej niż jedno dziecko [por. Balcerzak-Paradowska 1999; 2004]. Przeobrażenia, jakie zaszły w rodzinach i ich socjalno-prawnym otoczeniu przyczyniły się do ewolucji samej polityki rodzinnej. Pytanie tylko, czy najpierw nastąpiły zmiany w świadomości kobiet, które chciały jednocześnie realizować się w rolach zawodowych, robić karierę i mieć dzieci? Czy to państwo wyszło im naprzeciw, stwarzając warunki do realizacji ról zawodowo-rodzicielskich i to właśnie próbuje wyjaśnić Anioł.

Stosowane instrumentarium polityki rodzinnej sprawiło, że nigdzie indziej rodziny oraz pracujące matki i ich dzieci nie są tak chronionymi grupami społecznymi, jak w Skandynawii. Doprowadziło to do odbudowy dzietności w tych krajach, gdyż [Balcerzak-Paradowska 1999: 21] „głównym celem publicznych

instytucji opiekuńczych jest indywidualny rozwój osobowości dziecka. Cel ten realizowany jest przez profesjonalny personel, który w procesie wychowawczym powinien zapewnić dziecku rozwój uczuciowy, przygotowanie do życia w społeczeństwie oraz stymulować jego możliwości intelektualne”. Należy zaznaczyć, że w skandynawskiej polityce rodzinnej wartościowe jest podejście rozwojowe do człowieka i perspektywiczne do społeczeństwa, co przekłada się na inwestowanie w rozwój, edukację, zaspakajanie potrzeb dzieci i młodzieży w celu budowania ich kapitału życiowego. Natomiast w większości krajów europejskich priorytetem polityk rodzinnych jest walka z ubóstwem i/lub marginalizacją, co raczej można zaliczyć do działań doraźnych, a nie długofalowych.

Z drugiej jednak strony szwedzkiej polityce rodzinnej zarzuca się zbyt duży interwencjonizm państwowy w życie rodzin, ponieważ wsparcie dla nich zakłada defamilizację opieki nad dziećmi, co jest sensownym rozwiązaniem w sytuacji, gdy oboje rodzice pracują zawodowo w pełnym wymiarze. Niewątpliwie znaczenie miały tu przemiany kulturowe, jakie nastąpiły w II połowie XX wieku w Szwecji, polegające na dążeniu do równouprawnienia obu płci w zakresie aktywności ekonomicznej, społecznej i publicznej.

Kolejnym elementem skandynawskiej modernizacji jest przykład rynku pracy wykorzystujący luterkański etos religijno-moralny traktujący podejmowanie zatrudnienia jako obowiązek religijny człowieka. Pokazuje to pewną specyfikę tego regionu, co przełożyło się na sukces, jakim są wysokiej jakości zasoby ludzkie, możliwości wprowadzania reform i poczucia zbiorowej odpowiedzialności za ogólnospołeczny dobrobyt. Dlatego „kraje skandynawskie zyskały (...) wizerunek silnych społeczeństw pracy” [Anioł 2013: 81], co ma ogromne znaczenie dla ich działań modernizacyjnych. W tym wypadku można mówić o sprzyjających warunkach zewnętrznych (społecznych i kulturowych), umożliwiających prowadzenie szeroko zakrojonych działań na rzecz wzrostu zatrudnienia, jego utrzymania przez osoby pracujące oraz rozumienia potrzeby aktywizacji zawodowej osób zagrożonych bezrobociem (idea *workfare state*). Nie można jednak twierdzić, że zawsze istniały warunki sprzyjające rozwojowi zatrudnienia, bo obszar *Norden* również nie oparł się kryzysom gospodarczym, które spowodowały znaczący wzrost bezrobocia. W końcu wypracowano model, który jest restrykcyjny, jeśli chodzi o wypłacanie zasiłków dla bezrobotnych, wspiera edukację i szkolenia, obejmuje różne grupy społeczno-demograficzne, skupia się na aktywizacji zawodowej zamiast uzależnianiu od zasiłków czy świadczeń rentowych. Należy podkreślić, że wprowadzone w Danii (i nie tylko) innowacyjne instrumenty polityki rynku pracy miały na celu uelastyczenie zatrudnienia, co jest szcze-

gólnie istotne „w gospodarkach dokonujących dynamicznej restrukturyzacji, w których trzeba nie tylko absorbować wstrząsy aktywności gospodarczej, lecz także podejmować działania poprawiające konkurencyjność gospodarki. W takiej sytuacji bardziej elastyczny rynek pracy pozwala na realizację tych wyzwań przy niższych rozmiarach bezrobocia” [Kwiatkowski 2002: 330].

Natomiast w sferze wiedzy i innowacji dla czytelnika ciekawy jest przykład Finlandii, która w ciągu ćwierćwiecza osiągnęła spektakularny na skalę światową sukces w budowaniu gospodarki opartej na wiedzy. A początki fińskiego modelu państwa gospodarczych i społecznych innowacji były bardzo trudne. Trzeba mieć świadomość, że stymulacja gospodarki poprzez wiedzę, co niewątpliwie ułatwia przyspieszenie jej wzrostu, a także „stwarza warunki dla wystąpienia zbieżności w dochodach między krajami rozwijającymi się a rozwiniętymi, nie jest procesem prostym i bezwarunkowym” [Soszyńska 2013]⁶. W latach 90. XX wieku Finlandia nie mieściła się w głównym nurcie polityczno-gospodarczym ówczesnej Europy. Dopiero widmo realnego kryzysu zmotywowało fińskie władze oraz reformatorów do zintensyfikowania działań przy czym można mieć wrażenie, że w wielu przypadkach ci reformatorzy byli gospodarczymi i społecznymi wizjonerami, którzy w swych projektach oraz reformach balansowali na granicy rozsądku. W Finlandii przede wszystkim nacisk położono na badania naukowe, edukację i innowacje w możliwie największej liczbie obszarów gospodarki i społeczeństwa. W tym przypadku mamy do czynienia nie tylko z nowoczesnymi technologiami, ale również (jak nie głównie) z innowacjami społecznymi. Przyjęto bowiem założenie, że im lepiej przygotowani i chętni do pracy ludzie, tym łatwiejsze kreowanie korzystnej atmosfery (otoczenia) dla rewolucji informatycznej w danym społeczeństwie. Chodzi tu głównie o rozumienie celu tych zmian i umiejętność przewidywania ich przyszłych konsekwencji, co jest bardzo charakterystyczne dla procesu kształcenia w tamtejszych szkołach.

W tym sensie państwo dobrobytu jest głównym aktorem i siłą napędową zmian modernizacyjnych w Finlandii. Ponieważ bogata oferta usług dla obywateli (np. bezpłatna edukacja, służba zdrowia, rozwinięta infrastruktura socjalna, dostęp do żłobków, przedszkoli, bezpieczeństwo pracy, itd.) ma zasadniczy wpływ na jakość kapitału ludzkiego.

⁶ Soszyńska E., Uniwersytet Warszawski Instytut Stosowanych Nauk Społecznych Akademia Finansów i Biznesu, referat: *Budowa gospodarki wiedzy a dynamika rozwoju gospodarczego i realna konwergencja gospodarcza* wygłoszony na IX Kongresie Ekonomistów w Warszawie w dniach 28–29 listopada 2013 r. <http://www.pte.pl/kongres/referaty/Soszynska%20E/Soszy%C5%84ska%20E.%20-%20BUDOWA%20GOSPODARKI%20WIEDZY%20A%20DYNAMIKA%20ROZWOJU%20GOSPODARCZEGO.pdf> [data pobrania 24.04.2015].

Natomiast Norwegia jest przykładem państwa, które udowodniło, że siła na arenie międzynarodowej nie zawsze wypływa z posiadanego potencjału gospodarczego czy militarnego, a często z umiejętnego połączenia liberalnej gospodarki otwartej na świat z polityką społeczną i rozbudowanym modelem państwa opiekuńczego. Poza tym pomoc, empatia i dostrzeganie potrzeb innych określa się jako trzecie współczesne wyzwanie stojące przed Norwegią, ponieważ „naród norweski tworzy społeczeństwo z historycznie bardzo dobrze rozwiniętym instynktem wspomagania innych” [Anioł 2009: 134].

Nasuwa się wniosek, że realizacja modelu państwa opiekuńczego powinna polegać na kreowaniu przyjaznego otoczenia zewnętrznego danego kraju, aby na tej podstawie budować międzynarodową (sąsiedzką) współpracę prorozwojową, humanitarną na rzecz poszanowania praw człowieka i demokracji.

SYSTEMOWA TEORIA PRZYCZYŃ, SPOSOBÓW I MECHANIZMÓW UŁATWIAJĄCYCH REALIZACJĘ IDEI PAŃSTWA OPIEKUŃCZEGO NA SZLAKU NORDEN

Dokonując sumarycznego podsumowania elementów składających się na sukces procesów modernizacyjnych w poszczególnych krajach skandynawskich można wskazać po pierwsze na ideę *konstruktywnej dekonstrukcji*, która w gospodarce polega na realizacji różnego rodzaju *małych* transformacji. Przy czym problemem dla reformatorów jest tu kwestia kosztów społecznych, sposobów ich unikania lub minimalizowania [Kwiatkowski 2002]. Doświadczenie krajów Norden pokazuje rozwiązanie tego dylematu, którym jest restrukturyzacja przez inkluzję (zwłaszcza grup wysokiego ryzyka), jako mechanizmu stabilizującego w okresie przemian. Składa się on z wielu pomniejszych, współpracujących (kooperujących) ze sobą elementów – uczestników transformacji, jak aktywizujące państwo, związki zawodowe, pracownicy rozumiejący konieczność podnoszenia/zmiany posiadanych kwalifikacji zawodowych oraz społeczeństwo mające świadomość, że zmiany są potrzebne.

Drugim immanentnym elementem skandynawskiej modernizacji jest zarządzanie ryzykami socjalnymi, na zasadzie społecznej odpowiedzialności ogółu za jednostkę, gdzie ciężar kosztów udziału jednostki w procesie modernizacji jest przejmowany przez różne podmioty (państwo, związki zawodowe, NGOs) oraz instrumenty (ubezpieczenia społeczne, redystrybucja, usługi społeczne, itp.) polityki społecznej. W nordyckim modelu państwa opiekuńczego mamy bowiem do czynienia z maksymalnym rozproszeniem „ryzyk socjalnych w ramach całego społeczeństwa, solidarnością wspólnotową i reasekuracją wzajemną

przy użyciu rozwiązań uniwersalnych, obejmujących wszystkich obywateli” [Anioł 2013: 196].

Trzeci czynnik odnosi się do specyficznego połączenia „indywidualizmu ze wspólnotowością, wolności i autonomii jednostki – z solidarnością i spójnością społeczną, liberalizmu – z demokracją socjalną” [Anioł 2013:197]. Ten fascynujący eksperyment mógł udać się tylko w społeczeństwie otwartym na nowe doświadczenia w budowaniu relacji społecznych. Nie ma wątpliwości, że każde społeczeństwo tworzą rezygnujące w jakimś zakresie z własnej wolności i podmiotowości jednostki [Edvardsen, Hagtvet 1994]. Jednak w przypadku państw skandynawskich ta prawidłowość została jakby odwrócona. Siłą tych społeczeństw są wolne, niezależne i równe sobie jednostki, ich indywidualizm jest nośnikiem innowacji, przy jednoczesnej skłonności do postaw kolektywistycznych i solidaryzmu na rzecz budowania wspólnego dobra.

Czwartym czynnikiem jest szeroko rozumiana kultura polityczna [Anioł 2013: 203] uwzględniająca: kooperację, konsultacje, koncyliacyjność, kompromis, koordynacja, koalicję, konsensus [Anioł 2013: 205]. Edvardsen i Hagtvet stwierdzają, że są to dla modelu skandynawskiego kamienie węgielne, zapewniające solidny fundament „równowagi instytucjonalnej między systemem korporacyjnym, sektorem publicznym a rodziną” [Edvardsen, Hagtvet 1994: 81]. Dla wszystkich podmiotów ważne jest, aby na drodze porozumienia osiągnąć, wspólnym wysiłkiem (ponosząc straty i zyskując korzyści), nową wartość, jaką może być ulepszanie życia wszystkim obywatelom.

Ostatnim elementem składającym się na działania modernizacyjne jest państwo jako aktywny mediator, moderator oraz inicjator wszelkich zmian.

KONKLUZJE

Opis zmian, jakie dokonały się w nordyckim modelu państwa opiekuńczego, Anioł przedstawia również w kontekście toczącej się od lat międzynarodowej publicznej polemiki na temat demontażu, czy renowacji tego modelu. Nie ulega wątpliwości, że jego fenomen polega na zdolności do przyjmowania rozwiązań modernizacyjnych. Potwierdzeniem tej tezy jest obserwowana wrażliwość na zmiany społeczno- gospodarcze, co dowodzi, że nie jest biernym, a czynnym komponentem rzeczywistości społecznej. Dlatego też zbyt trudne wydaje się kategoryczne zdiagnozowanie kryzysu państwa opiekuńczego, albowiem możemy mieć do czynienia z kolejnym stadium jego rozwoju, które po prostu różni się od poprzednich. Na podstawie analiz ilościowych i jakościowych widać, iż modernizacja uległy „narzędzia i instrumenty socjalne, fiskalne czy ekonomiczne, a państwo

nadal pełni podstawową funkcję w polityce społecznej” [Anioł 2013: 233]. Może właśnie na tym polega sukces i specyfika krajów Norden, nad czym rozvodzi się Autor, nie dając jednak czytelnikowi jednoznacznej odpowiedzi?

Bez wątpienia książka autorstwa Włodzimierza Anioła wypełnia na polskim rynku lukę dotyczącą syntezy skandynawskiego modelu społecznego. Zaletą publikacji jest wieloaspektowa, oparta na studiach literaturowych oraz danych statystycznych analiza przebiegu procesów modernizacyjnych w krajach Norden. Czytelnik może wejść w wewnętrzny świat społeczny, poznając wartości, cele, zasady organizacji życia publicznego, co pozwala między innymi na rozliczenie się ze stereotypami na temat *welfare state*. W tym sensie książka Anioła realizuje funkcję edukacyjno-informacyjną wobec polskiego czytelnika, który ma możliwość zapoznania się z problematyką kategorii teoretycznej, jaką jest państwo opiekuńcze. Ponadto pokazanie wielu odmian modelu opieki państwa nad obywatelami uzupełnia obraz mało znanej u nas Danii, Islandii, Finlandii czy Norwegii. W tym sensie można mówić, że publikacja W. Anioła, *Szlak Norden. Modernizacja po skandynawsku* jest podręcznikiem do nauki polityki społecznej.

Z drugiej strony nie ma przecież jednego modelu polityki państwa opiekuńczego, ale nacjonalizowane lokalne rozwiązania dostosowane do klimatu naturalnego, społecznego i gospodarczego danego kraju, co powinno być bardziej przez Autora podkreślone. W książce umyka ta wielokulturowość i odmienność państw Norden. Ponadto wrywkowe omówienie tylko jednego wymiaru polityki publicznej Danii, Finlandii, Norwegii czy Szwecji nie może stanowić obrazu całości realizowanych tam rozwiązań socjalnych. Autor nie pokazuje polityki rodzinnej czy rynku pracy we wszystkich krajach jako kategorii porównawczej, ale raczej wybiera smakowite kąski z każdego państwa, którymi można się pochwalić. Dlatego nasuwa się pytanie, czy w Szwecji, która realizuje politykę rodzinną *explicite*, jest takie samo podejście do aktywnej polityki rynku pracy jak w Danii? A czy w Norwegii innowacje w zakresie polityki edukacyjno-oświatowej realizowane są na takim samym poziomie jak w Finlandii? Nadal zatem nie wiadomo, jak naprawdę jest w poszczególnych państwach Norden, bo model państwa opiekuńczego okazuje się być weberowskim typem idealnym, który istnieje tylko w wyobraźni polityków i reformatorów społecznych.

BIBLIOGRAFIA

- Aniol W., 2009, *Mocarstwo humanitarne? Norwegia wobec nowych wyzwań społecznych*, (w:) *Problemy polityki społecznej. Studia i dyskusje*, nr 12, Warszawa.
- Balcerzak-Paradowska B., 1999, *Polityka rodzinna. Między dwoma modelami*, „Opracowania PBZ”, nr 10, Warszawa: IPISS.
- Balcerzak-Paradowska B., 2004, *Rodzina i polityka rodzinna na przełomie wieków. Przemiany. Zagrożenia. Potrzeba działań*, Warszawa: IPISS.
- Edverdsen T.S., Hagtvet B., 1994, *Nordycki model demokracji I państwa dobrobytu*, Warszawa: WN PWN.
- Frieske K.W., 2010, *Zamienię Porsche na gorsze: o biedzie, wykluczeniu i reintegracji społecznej*, „Polityka Społeczna” nr 10, Warszawa: IPISS.
- Griffiths T., 2011, *Skandynawia. Wojna z trollami. Historia, kultura, artyści, od czasów Napoleona do Stiega Larsona*, Warszawa: Wydawnictwo AMF+.
- Golinowska S., 2002, *Europejski model socjalny i Otwarta Metoda Koordynacji*, „Polityka Społeczna” nr 11–12, Warszawa: Wydawnictwo IPISS.
- Kwiatkowski E., 2002, *Bezrobocie. Podstawy teoretyczne*, Warszawa: WN PWN.
- Morawski W., 2001, *Welfare state. Powstanie, rozwój, kryzys*, (w:) Morawski W., *Socjologia ekonomiczna*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Nowiak W., 2011, *Nordycki model „welfare state” w realiach XXI wieku. Dylematy wyboru i ewolucji systemu w społeczeństwie dobrobytu – wnioski praktyczne*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe WNPiD UAM.
- Rymśza M., 1998, *Urynkowanie państwa czy uspołecznienie rynku? Kwestia socjalna w Trzeciej Rzeczypospolitej na przykładzie ubezpieczeń społecznych*, Warszawa: Instytut Nauk Społecznych UW, Wydawnictwo TEPIS.
- Rysz-Kowalczyk B. (red.), 2002, *Leksykon polityki społecznej*, Warszawa: IPS, UW, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR.
- Soszyńska E., 2013, *Budowa gospodarki wiedzy a dynamika rozwoju gospodarczego i realna konwergencja gospodarcza*, referat wygłoszony na IX Kongresie Ekonomistów w Warszawie w dniach 28–29 listopada 2013 r., pod hasłem: *Ekonomia dla przyszłości. Odkrywać naturę i przyczyny zjawisk ekonomicznych*, <http://www.pte.pl/kongres/referaty/Soszynska%20E/Soszy%C5%84ska%20E.%20-%20BUDOWA%20GOSPODARKI%20WIEDZY%20A%20DYNAMIKA%20ROZWOJU%20GOSPODARCZEGO.pdf> [data pobrania 24.04.2015]

Lucyna Prorok

**NORTH EUROPEAN EXPERIENCE VS. POLISH SOCIAL POLICY –
THOUGHTS ON W. ANIOŁ’S “SZLAK NORDEN.
MODERNIZACJA PO SKANDYNAWSKU”**

Abstract

In Europe there are different models of social policy in which exist different manners for protection citizens in case of the life crisis. Scandinavian countries are the leaders in protection and help for their own citizens, what is define as *welfare state*. However in connection with socially-economic

transformations a necessity became the redefinition of the Scandinavian social policy model, what presents Włodzimierz Anioł in publication entitled: *The Norden Path. Modernization the Skandinavian Way*. In this book Author analyses modernization processes of Swedish family policy, Danish employment policy, Finnish education Policy and social innovation and Norwegian diplomacy. Introduced by Anioł qualitative analysis of socially-cultural, political and economic condition of Norden countries determines discussion on the social phenomenon of that *welfare state* model. Besides this book became also a contribution to the discussion of possibility to imitation by other countries (in Poland) the Scandinavian model, including economic, political and social costs.

Keywords: social policy, welfare state, modernization, family policy, flexicurity, economy base on knowledge, solidarity.